

ANNA ŚWIDURSKA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ W MAŁYCH MIASTACH STREFY WPŁYWU AGLOMERACJI POZNAŃSKIEJ

Abstract: Entrepreneurship in Small Towns in the Sphere of Influence of the Poznań Metropolitan Area. One of the beneficial aspects of the transformation of the Polish economy has been the development of entrepreneurship. The superior goal underlying the policy promoting entrepreneurship, especially its small and medium-sized forms, is a fall in unemployment. Small and medium-sized businesses show the greatest flexibility in adjusting to the requirements of urban entrepreneurship policy. A manifestation of growth in entrepreneurship is a dynamic, though spatially variable, increase in the number of economic entities. This process is a significant and effective factor of activation of small and medium-sized towns, especially the former.

The aim of the article is to analyse the activity of small towns (under 10,000 population) lying within the sphere of influence of the Poznań Metropolitan Area in terms of their level of entrepreneurship, and hence ultimately an assessment of the role of entrepreneurship in the economic growth of those towns.

Wprowadzenie

Rozwój przedsiębiorczości¹ jest jednym z pozytywnych aspektów transformacji polskiej gospodarki. Nadrzędnym celem polityki promowania przedsiębiorczości, zwłaszcza małej i średniej, jest dążenie do ograniczenia bezrobocia. Mała i średnia przedsiębiorczość jest najbardziej elastycznie dostosowującą się, do wymogów polityki miejskiej przedsiębiorczości, formą działalności gospodarczej. Przejawem rozwoju przedsiębiorczości jest dynamiczny, choć wykazujący różną skalę przestrzenną wzrost liczby podmiotów gospodarczych. Proces ten jest istotnym oraz skutecznym czynnikiem aktywizacji małych i średnich miast, a zwłaszcza tych pierwszych.

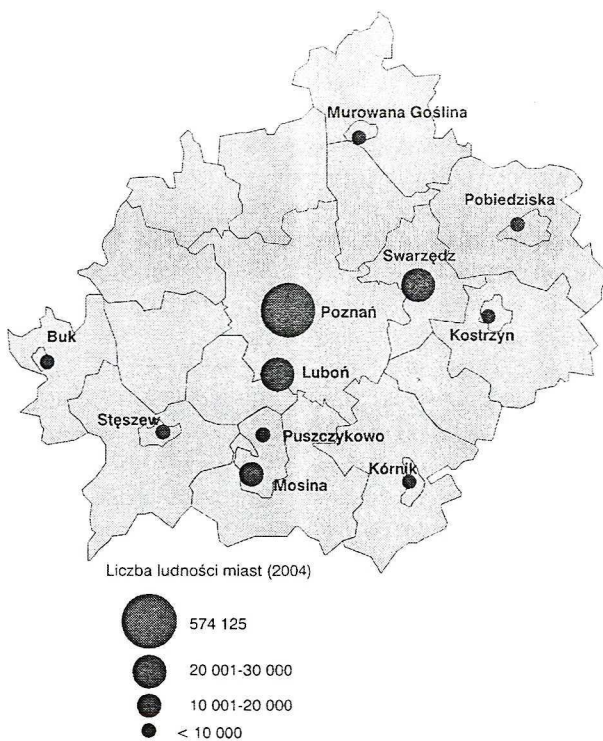
¹ *Przedsiębiorczość* jest pojęciem szerokim i może być w różny sposób definiowana. W prezentowanym opracowaniu rozumie się je jako podejmowanie działań, które zmierzają do tworzenia miejsc pracy i pobudzania działalności gospodarczej.

Szczególną rolę w procesie rozwoju przedsiębiorczości przypisuje się elementom tzw. terytorialnego wyposażenia społecznego (np. duch przedsiębiorczości, kultura przemysłowa, interaktywność komunikacyjna, środowisko zaufania, zdolności innowacyjne) oraz dostatecznie silnemu wsparciu instytucjonalnemu (por. Taylor 1994; Conti 1997; Stryjakiewicz 1999). Kreatywność i tzw. klimat przedsiębiorczości oraz związana z tym wysoka dynamika rozwoju przedsiębiorczości to jeden z elementów cechujących tzw. regiony wygrywające². Istotne znaczenie w tej grupie ma region poznański wykazujący szczególnie dużą zdolność adaptacyjną do warunków gospodarki rynkowej. Jego pozycję kształtuje w dużym stopniu rozwój inicjatywy prywatnej w gospodarce, a skłonność do podejmowania nowej działalności, ryzyka, innowacji wynika w regionie poznańskim z tradycji historyczno-kulturowych (Czyż 1998, s. 58). Jednocześnie w pewnym zakresie potwierdzeniem tego mogą być wyniki badań nad rozwojem małej i średniej przedsiębiorczości w przemyśle w układzie miast Wielkopolski (Świdurska 2003), które ujawniły podział woj. wielkopolskiego na dynamiczne centrum i środkowy-zachód (subregion poznański) i raczej stagnacyjne północ (subregion pilski), wschód (subregion koniński) oraz – chociaż w mniejszym wymiarze – południe (subregion kaliski).

Celem prezentowanego opracowania jest analiza aktywności małych miast (liczących poniżej 10 tys. mieszkańców), położonych w strefie wpływu aglomeracji poznańskiej, ze względu na kształtowanie się przedsiębiorczości, a w efekcie ocena roli przedsiębiorczości w rozwoju gospodarczym tych miast. W postępowaniu badawczym przyjęto – bez konieczności podjęcia badań mających na celu delimitację aglomeracji poznańskiej i strefy jej wpływu – koncentryczny układ rozmieszczenia miast subregionu poznańskiego wokół Poznania (por. Domański 1987). W tym układzie można wyróżnić trzy strefy. W pierwszej, podpoznańskiej rozwinęły się miasta wchodzące w skład aglomeracji poznańskiej: Swarzędz, Luboń, Puszczykowo, Mosina. W drugiej występują małe miasta z tzw. cienia wielkiego miasta: Murowana Goślina, Pobiedziska, Kostrzyn, Kórnik, Stęszew, Buk. Miasta położone w pierwszej i drugiej strefie tworzą układ miast powiatu poznańskiego (ryc. 1). W trzeciej, najbardziej zewnętrznej strefie – nie objętej badaniem – rozwinęły się subregionalne ośrodki miejskie. Są one powiązane z Poznaniem, ale mają także własne obszary wpływów z małymi miastami.

W celu określenia względnej pozycji małych miast z tzw. cienia Poznania w badanym zakresie, w przyjętym układzie osadniczym i jej zmian w warunkach gospodarki rynkowej, analizą objęto wszystkie miasta układu (ryc. 1). Wyniki badań dotyczą trzeciej fazy transformacji systemowej Polski, tj. lat

² Podział regionów pozwalający na uchwycenie zmian, które dokonały się w składzie i rozmieszczeniu klas regionów silnych, przeciętnych i słabych w ciągu pierwszych czterech lat transformacji gospodarczej prezentuje opracowanie J. Szlachty (1995).

Ryc. 1. Liczba ludności miasta Poznania i miast powiatu poznańskiego

1994-2004, gdy po wstępnej fazie przełomu systemowego (1989-1991) i fazie przełamania recesji (1992-1993) nastąpił okres rosnącej stabilizacji makroekonomicznej i etap przyspieszania wzrostu gospodarczego.

1. Rozwój przedsiębiorczości a poziom aktywności gospodarczej miast

Zmiany związane z reformą systemu społeczno-gospodarczego kraju wpłynęły na wzrost znaczenia pozycji władz miejskich, przede wszystkim przez przywrócenie im samorządowego charakteru. W efekcie – obok instrumentów, którymi można oddziaływać na gospodarkę miasta, a które w większości znajdują się w rękach Rządu i Parlamentu – społeczność lokalna ma wiele kompetencji i możliwości, którymi może i powinna stymulować wzrost gospodarczy.

Polityka samorządowych władz miejskich ma więc istotny wpływ na dynamikę procesu dostosowywania się miasta do warunków gospodarki rynkowej (por. np. Sagan 2000; Dziemianowicz, Tucholska 2003). Sprzyjający klimat inwestycyjny dla tej formy przedsiębiorczości ma zachęcić zarówno społeczność lokalną, jak i drobnych przedsiębiorców zewnętrznych do inwestowania na terenie danego miasta. O skuteczności prowadzonej polityki proinwestycyjnej dla tworzenia tzw. środowiska przyjaznego przedsiębiorczości świadczy szybki wzrost liczby zarejestrowanych podmiotów.

Po 15 latach transformacji w wyniku dynamicznego procesu prywatyzacji, ujętego przede wszystkim jako rozwój nowych małych i średnich przedsiębiorstw, w Poznaniu oraz miastach powiatu poznańskiego funkcjonowało pod koniec 2004 r. 104,8 tys. podmiotów, w 98% prywatnych. W latach 1994-2004 ich liczba zwiększyła się o blisko 33 tys. Liczba pracujących wzrosła w tym okresie z 438,9 tys. do 463,1 tys., tj. o 24, 2 tys. Prymat Poznania nad miastami powiatu poznańskiego zmniejszył się nieznacznie: w liczbie podmiotów gospodarczych z 90,3% do 84,1% i w liczbie pracujących z 92 do 88,6%³.

Największą dynamiką przyrostu liczby przedsiębiorstw ($\Delta > 250$) charakteryzowały się trzy miasta położone w tzw. cieniu Poznania: Pobiedziska (348), Murowana Goślina (340), Kórnik (286) oraz jedno z miast aglomeracji poznańskiej – Mosina (325). Na przeciwnym biegunie ($\Delta < 150$) znalazł się Poznań (136). Choć krzywa dynamiki liczby przedsiębiorstw wykazuje trend rosnący, podlega jednak dużym wahaniom. Istotna jest więc nie tyle ocena aktywności miast ze względu na rozwój nowych inicjatyw, ile ocena ich trafności (sukcesu). W latach 1995-2004 w Poznaniu i miastach powiatu poznańskiego mechanizm rynkowy wyeliminował 56% nowo utworzonych firm, przy czym stopień trafności nowych inicjatyw jest zdecydowanie niższy w Poznaniu niż w pozostałych miastach układu (por. tab. 1). Wymiernym skutkiem zróżnicowania poziomu stabilności rozwoju nowych inicjatyw w badanym układzie miast jest kształtowanie się wskaźnika koncentracji firm na zbliżonym poziomie od 2000 r. (por. ryc. 2 i 3).

Podstawą analizy zmian poziomu rozwoju przedsiębiorczości i jego znaczenia w zmniejszaniu dysproporcji w zakresie aktywności gospodarczej w badanym układzie miast są ilorazy lokalizacji obliczone jako: stosunek procentowego udziału miasta w liczbie podmiotów gospodarczych wszystkich miast do udziału w liczbie osób w wieku produkcyjnym (ryc. 4) oraz stosunek procentowego udziału miasta w liczbie pracujących w gospodarce wszystkich miast do udziału w liczbie osób w wieku produkcyjnym (ryc. 5). Wartości ilorazów

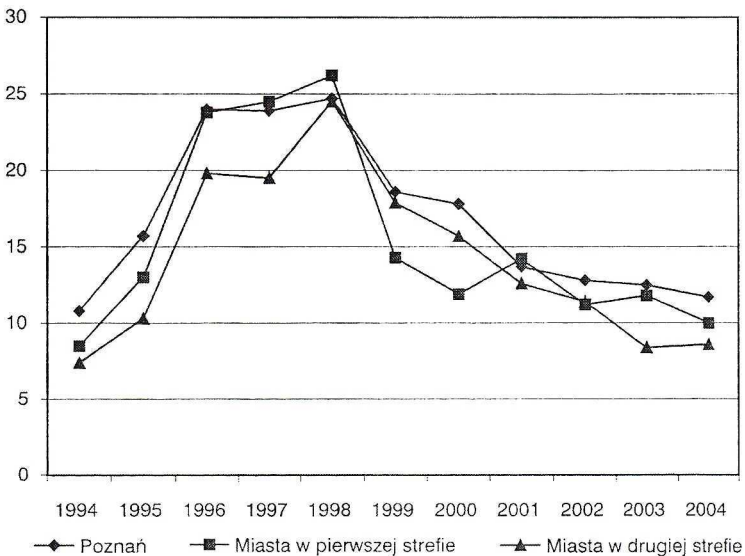
³ Poznań o silnie wykształconym prymacie w regionalnym układzie miast koncentrował w 2004 r. 35,1% ogółu nowo utworzonych podmiotów w miastach woj. wielkopolskiego. 36,2% ogółu zarejestrowanych podmiotów oraz 38,6% ogółu pracujących w gospodarce.

Podmioty gospodarcze w Poznaniu i miastach powiatu poznańskiego
w latach 1994-2004

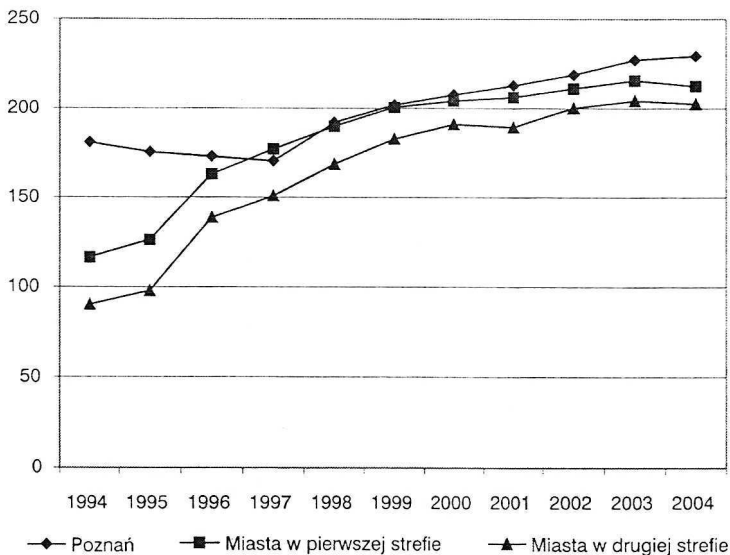
Miasto/układ miast	Liczba przedsiębiorstw nowo zarejestrowanych w latach 1995-2004	Liczba przedsiębiorstw zarejestrowanych		Dynamika liczby przedsiębiorstw 1994=100
		1994	2004	
Poznań	64 505	64 885	88 056	136
Miasta w pierwszej strefie	7 188	4 715	10 811	229
Miasta w drugiej strefie	3 930	2 228	5 899	265
Ogółem	75 623	71 828	104 766	146

Źródło: Urząd Statystyczny w Poznaniu, obliczenia własne (tab. 1-5).

lokalizacji jako mierników relacji (nadmiaru-proporcjonalności-niedoboru) aktywności lokalnej względem liczby mieszkańców w wieku produkcyjnym warto skonfrontować z rzeczywistymi wartościami poziomu rozwoju przedsiębiorczości i aktywności gospodarczej miast (tab. 2).

Ryc. 2. Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 1000 osób w wieku produkcyjnym w Poznaniu i miastach powiatu poznańskiego w latach 1994-2004 (system REGON)

Ryc. 3. Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 1000 osób w wieku produkcyjnym w Poznaniu i miastach powiatu poznańskiego w latach 1994-2004 (system REGON)

Tabela 2

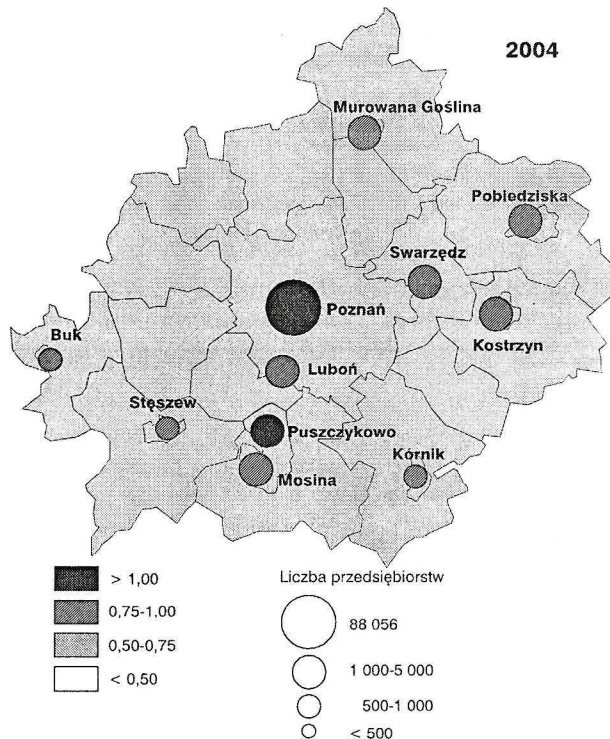
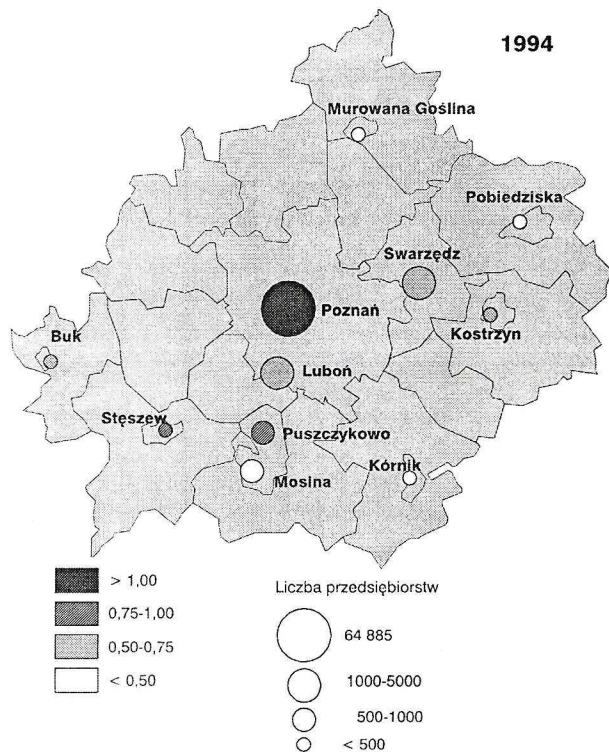
Poziom rozwoju przedsiębiorczości i poziom aktywności gospodarczej Poznania i miast powiatu poznańskiego w latach 1994-2004

Miasta	Liczba przedsiębiorstw na 1000 osób w wieku produkcyjnym		Dynamika liczby przedsiębiorstw 1994=100	Liczba pracujących na 1000 osób w wieku produkcyjnym		Dynamika liczby pracujących w gospodarce 1994=100
	1994	2004		1994	2004	
Poznań	181	229	136	1125	1069	102
<i>Miasta w pierwszej strefie</i>						
Luboń	118	194	245	475	544	157
Mosina	76	216	325	408	641	179
Puszczykowo	161	253	192	846	1132	164
Swarzędz	120	215	221	630	659	129
<i>Miasta w drugiej strefie</i>						
Buk	115	216	201	575	789	147
Kostrzyn	88	186	243	456	531	134
Kórnik	85	204	286	452	568	150
Murowana Goślina	76	211	340	488	546	138
Pobiedziska	69	203	348	321	572	211
Słupzew	128	194	189	765	999	162
Ogółem	169	226	146	1035	999	106

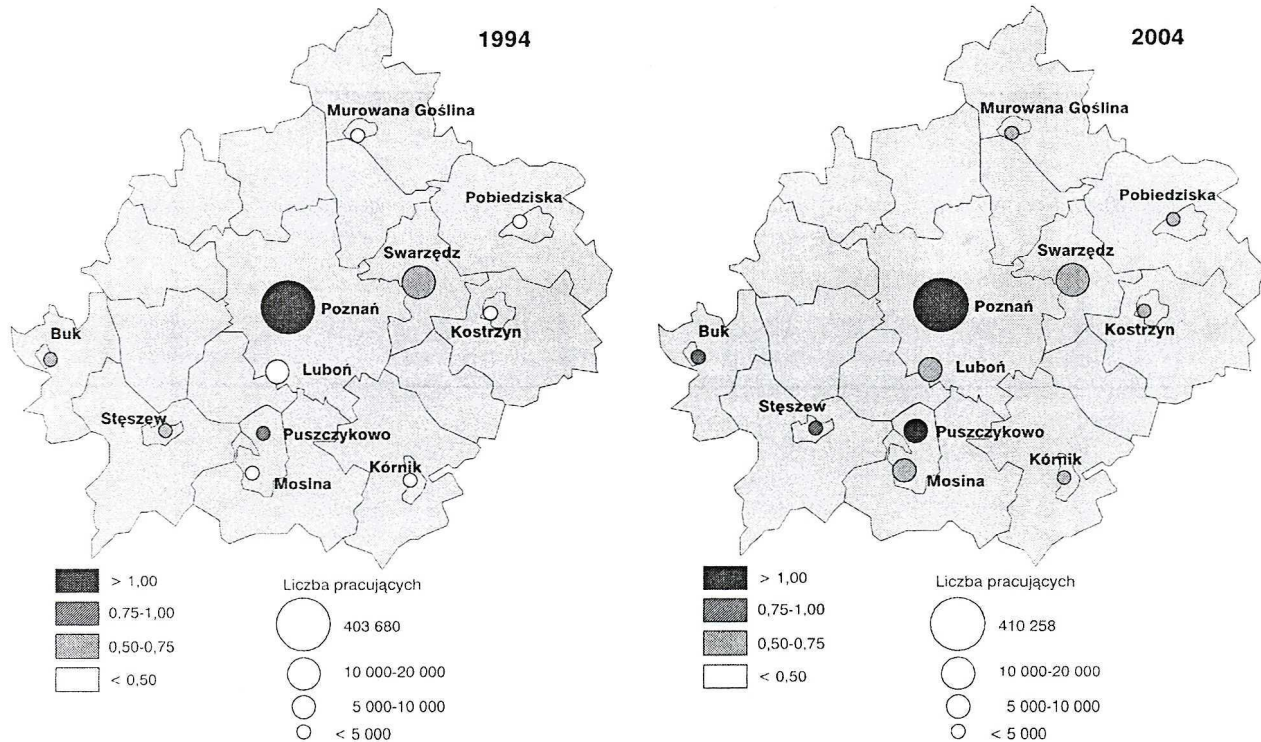
Wysokie i zróżnicowane w układzie miast tempo wzrostu liczby podmiotów gospodarczych doprowadziło do pozytywnych zmian w nasyceniu działalnością gospodarczą poszczególnych jednostek lokalnych. W aspekcie przestrzennym zmiany dokonały się przede wszystkim w strefie tzw. cienia wielkiego miasta. W 1994 r. pięć z sześciu miast położonych w tej strefie charakteryzowało się względnie dużym „niedoborem” podmiotów ($I < 0,75$): Pobiedziska (0,41), Murowana Goślina (0,45), Kórnik (0,49), Kostrzyn (0,52), Buk (0,68). „Niedobór” podmiotów utrzymywał się także w trzech miastach aglomeracji poznańskiej: Mosinie (0,45), Luboniu (0,69), Swarzędzu (0,71). Poznań wykazywał nieznaczny „nadmiar” podmiotów (1,07). W analizowanym okresie zakres zmienności ilorazu lokalizacji uległ wyraźnemu zmniejszeniu. W 2004 r. kształtował się na poziomie od 0,82 w Kostrzynie do 1,12 w Puszczykowie. Wyniki analizy ujawniły obecnie brak miast wykazujących relatywnie duży „niedobór” pomiotów. Obok wyboru Poznania na miejsce rozwoju nowych przedsiębiorstw, wybór miast jego otoczenia wskazuje, że wyraźnie oddziałują czynniki wynikające z korzystnego zagospodarowania tych obszarów, na których spodziewana jest większa efektywność podejmowanych przedsięwzięć i mniejsze ryzyko ekonomiczne (Czyż, Matykowski, Rogacki 1992, s. 103).

W przypadku większości miast wartości wskaźników dynamiki liczby przedsiębiorstw są zdecydowanie wyższe od wartości wskaźników dynamiki liczby pracujących, co jest zrozumiałe i stanowi efekt rozwoju niewielkich, często jednoosobowych firm, a także – skutek pasywnych strategii rozwoju (m.in. likwidacji przedsiębiorstw, ograniczenia ich działalności). W latach 1994–2004 średnia wartość wskaźnika koncentracji pracujących wzrosła w całym układzie miast z 636 do 667 osób na 1000 mieszkańców. Jednocześnie iloraz lokalizacji utrzymywał w poszczególnych momentach czasowych względnie duży zakres zmienności: w 1994 r. od 0,31 w Pobiedziskach do 1,09 w Poznaniu, w 2004 r. od 0,53 w Kostrzynie do 1,13 w Puszczykowie. Jak wynika z ryc. 4 liczba miast o relatywnie dużym „niedoborze” pracujących ($I < 0,75$) zmniejszyła się tylko z 9 do 7. Do grupy tej należą obecnie zarówno miasta położone w tzw. cieniu Poznania (Kostrzyn – 0,53), Murowana Goślina – 0,55), Kórnik – 0,57), Pobiedziska – 0,57), jak i miasta aglomeracji poznańskiej (Luboń – 0,55), Mosina – 0,64), Swarzędz – 0,66).

Jednocześnie iloraz lokalizacji podmiotów gospodarczych w miastach może być traktowany jako wskaźnik dostępu do miejsc pracy (Czyż 1993, s. 78). Większą możliwość korzystania z szans zatrudnienia w miastach wykazujących względny „nadmiar” podmiotów potwierdza występująca w tych miastach relatywnie niska stopa bezrobocia. Jednocześnie miasta z „niedoborem” podmiotów, ale położone na obszarze dobrej dostępności przestrzennej do dużego rynku pracy Poznania nie wykazują większego bezrobocia. W Pozna-

Ryc. 4. Poziom rozwoju przedsiębiorczości w Poznaniu i miastach powiatu poznańskiego w latach 1994 i 2004 (iloraz lokalizacji: liczba przedsiębiorstw/liczba osób w wieku produkcyjnym)

Ryc. 5. Aktywność gospodarcza miasta Poznania i miast powiatu poznańskiego w latach 1994 i 2004 (iloraz lokalizacji: liczba pracujących/liczba osób w wieku produkcyjnym)

niu stopa bezrobocia rejestrowanego kształtowała się w 2003 r. na poziomie 7,1%, natomiast w powiecie poznańskim – 10%⁴.

2. Rozwój przedsiębiorczości w przemyśle jako czynnik aktywizacji małych miast

Obok powszechnego dynamicznego rozwoju usług prywatnych, który zwiększa ich dostępność i różnorodność, ważnym czynnikiem aktywizacji małych miast jest rozwój przedsiębiorczości w przemyśle, zwłaszcza małej i średniej (por. Myna 1993).

W rozważaniach dotyczących rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw postuluje się, aby lokalne inicjatywy uwzględniające miejscowe czynniki rozwoju przemysłowego zmierzały do niwelowania dysproporcji występujących w bardzo nierównomiernie rozmieszczonym potencjale wytwórczym w różnych układach przestrzennych (por. Rochnowski 1997). W związku z tym lokalizacja zakładów małej i średniej wielkości jako ważnego ogniwa rozwoju, wydaje się być pożądana przede wszystkim w miastach małych. Wpływają na to m.in. miejscowe nadwyżki siły roboczej (często wysoko wykwalifikowanej), lokalne surowce, tradycje wytwórczości, rozwinięta infrastruktura społeczna i techniczna. W warunkach gospodarki rynkowej zakłady małej i średniej wielkości są głównym źródłem systematycznego odnawiania produkcji, innowacyjności, rozszerzania asortymentu wyrobów, wzrostu dynamiki przemysłu, dostosowania podaży do popytu oraz podnoszenia poziomu konkurencyjności. Ponadto, wśród zalet małych i średnich przedsiębiorstw wymienia się niższe nakłady inwestycyjne, mniejsze wymagania lokalizacyjne, sprawniejsze zarządzanie i organizację, niższe nakłady na modernizację produkcji, racjonalniejsze gospodarowanie i bardziej wielostronne gospodarowanie zasobami środowiska naturalnego (*Ibid*). Zwraca się jednak uwagę na to, że małe przedsiębiorstwa nie mogą we własnym zakresie zapewnić wielu istotnych usług i nakładów na nie, takich jak marketing, rachunkowość, kursy podnoszenia kwalifikacji i in. Jako grupa mogą jednak stanowić „masę krytyczną, która dobrze zorganizowana, mogłaby zapewnić tego rodzaju korzyści” (Chojnicki 1993, s.181).

W badanym okresie największą dynamiką przyrostu liczby przedsiębiorstw produkcyjnych ($\Delta > 200$) charakteryzowały się miasta położone w drugiej strefie: Murowana Goślina (258), Kórnik (221), Pobiedziska (211). Regres rozwoju przedsiębiorczości w przemyśle ujawnił Poznań (87). Największą dynamikę przyrostu liczby miejsc pracy ($\Delta > 200$) w tym sektorze wykazały: Kórnik (212),

⁴ Dla porównania stopa bezrobocia w woj. wielkopolskim wynosiła 17,1%, przy czym w 55% powiatów przekraczała 20%, a w 20% powiatów przekraczała 25%.

Stęszew (201). Na przeciwnym biegunie znalazły się dwa miasta, w których zanotowano spadek liczby pracujących w przemyśle, w szczególności w wyniku procesów denacjonalizacji i reprivatyzacji, tj. Swarzędz (73) i Poznań (78).

Podstawę analizy zmian poziomu rozwoju przedsiębiorczości w przemyśle i jego znaczenia w zmniejszaniu dysproporcji w zakresie rozwoju przemysłowego w przyjętym układzie miast stanowią ilorazy lokalizacji obliczone jako: stosunek procentowego udziału miasta w liczbie przedsiębiorstw przemysłowych wszystkich miast do udziału w liczbie osób w wieku produkcyjnym (ryc. 6) oraz stosunek procentowego udziału miasta w liczbie pracujących w przemyśle wszystkich miast do udziału w liczbie osób w wieku produkcyjnym (ryc. 7, por. tab. 3 i 4).

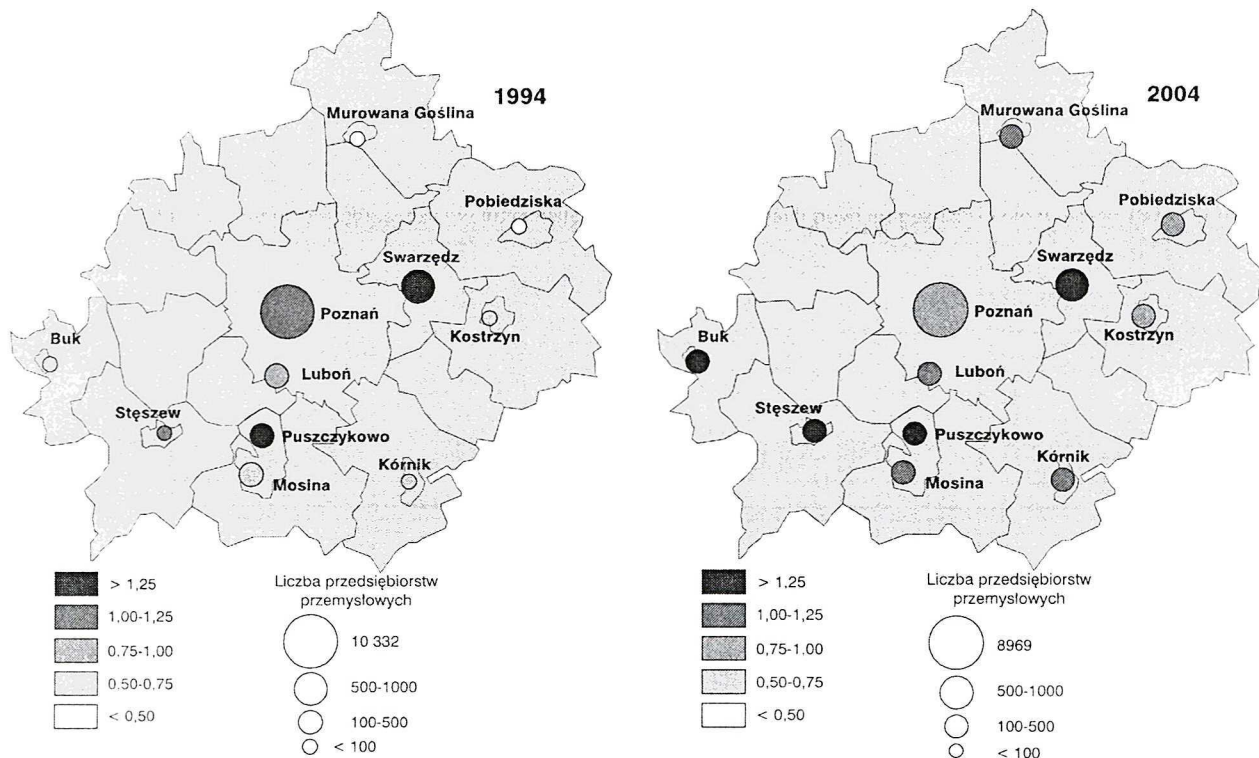
Analiza ryc. 6 pozwala zauważyć, że w ostatnich dziesięciu latach nastąpiły istotne zmiany w nasyceniu przedsiębiorczością produkcyjną poszczególnych miast układu, zwłaszcza najmniejszych, położonych w strefie wpływu aglomeracji poznańskiej. W 1994 r. relatywnie wysoki poziom rozwoju przedsiębiorczości w przemyśle cechował miasta wchodzące w skład aglomeracji poznańskiej: Swarzędz⁵ (1,46), Puszczykowo (1,41) oraz – chociaż w mniejszym wymiarze – Luboń (0,93), tj. miasta charakteryzujące się dużą aktywnością już we wstępnej fazie transformacji. Z kolei wyraźnie najmniejszym natężeniem badanego procesu charakteryzowały się dwa miasta z tzw. cienia wielkiego miasta: Murowana Goślina (0,49) i Pobiedziska (0,49). Relatywnie

Tabela 3

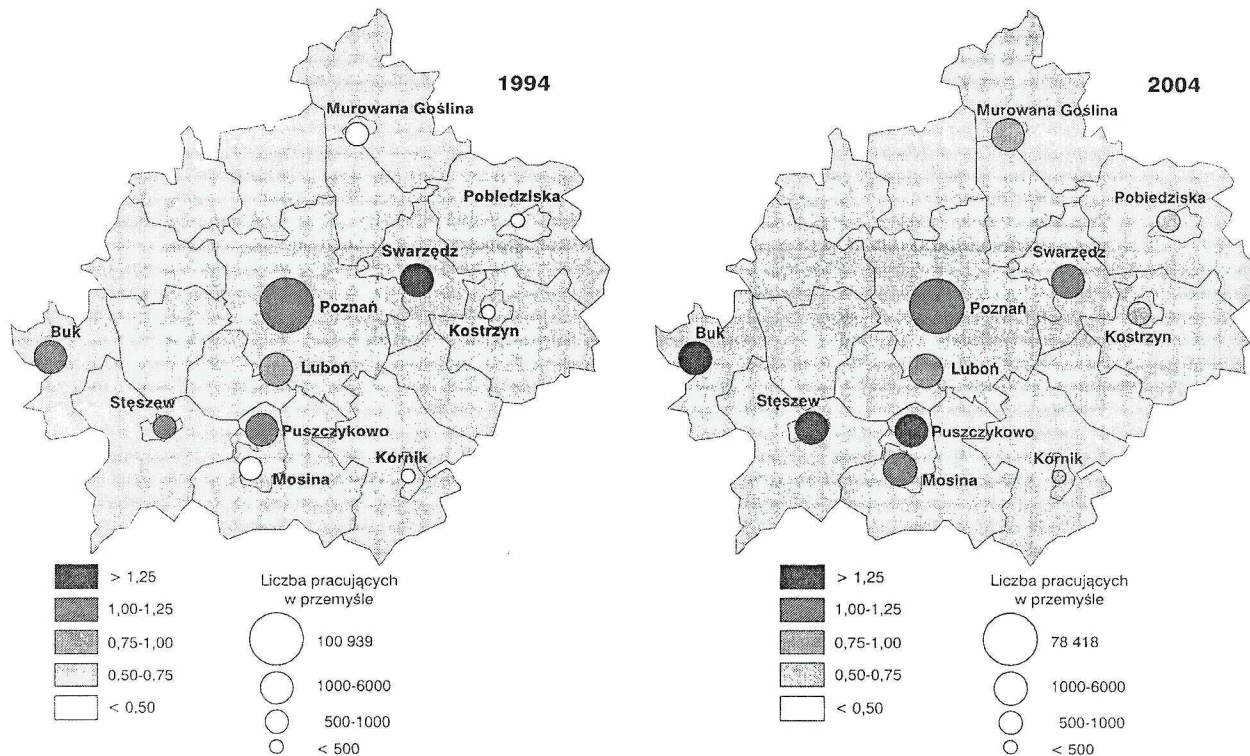
Przedsiębiorstwa przemysłowe w Poznaniu i miastach powiatu poznańskiego w latach 1994-2004

Miasto/układ miast	Liczba przedsiębiorstw nowo zarejestrowanych w latach 1995-2004	Liczba przedsiębiorstw zarejestrowanych		Dynamika liczby przedsiębiorstw 1994=100
		1994	2004	
Poznań	5 992	10 332	8 969	87
Miasta w pierwszej strefie	1 031	1 338	1 885	141
Miasta w drugiej strefie	523	437	843	193
Ogółem	7 546	12 107	11 697	97

⁵ Spośród miast z otoczenia Poznania Swarzędz ma istotne znaczenie. Jego specyficzne środowisko lokalne porównuje się często – oczywiście w zdecydowanie mniejszym wymiarze – do modelu „Trzecich Włoch”, powszechnie przytaczanego w literaturze światowej jako symbol sukcesu postfordowskiej elastycznej produkcji. Wydaje się nawet, że układy powiązań licznych przedsiębiorstw specjalizujących się w produkcji mebli, stanowiących blisko 60% ogółu małych i średnich firm miasta, traktowane jako jeden z nielicznych przypadków inicjalnego stadium sieciowej organizacji produkcji, są swoistym unikatem tego rodzaju układów powiązań w postkomunistycznych krajach Europy Środkowo-Wschodniej (Stryjakiewicz 1999).

Ryc. 6. Poziom rozwoju przedsiębiorczości w przemyśle w Poznaniu i miastach powiatu poznańskiego w latach 1994 i 2004 (iloraz lokalizacji: liczba przedsiębiorstw przemysłowych/liczba osób w wieku produkcyjnym)

Ryc. 7. Poziom rozwoju przemysłu w Poznaniu i miastach powiatu poznańskiego w latach 1994 i 2004 (iloraz lokalizacji: liczba pracujących w przemyśle/liczba osób w wieku produkcyjnym)

Dynamika rozwoju działalności przemysłowej i usługowej
w Poznaniu i miastach powiatu poznańskiego w latach 1994-2004

Miasta	Dynamika liczby przedsiębiorstw przemysłowych 1994=100	Dynamika liczby pracujących w przemyśle 1994=100	Dynamika liczby przedsiębiorstw usługowych 1994=100	Dynamika liczby pracujących w usługach 1994=100
Poznań	87	78	145	113
<i>Miasta w pierwszej strefie</i>				
Luboń	136	100	255	218
Mosina	183	192	355	157
Puszczykowo	131	112	209	203
Swarzędz	137	73	271	224
<i>Miasta w drugiej strefie</i>				
Buk	163	127	198	179
Kostrzyn	147	121	281	155
Kórnik	221	212	315	180
Murowana Goślina	258	163	381	199
Pobiedziska	211	168	369	249
Stęszew	172	201	182	134
Ogółem	97	89	155	117

duży „niedobór” firm produkcyjnych utrzymywał się ponadto w Kórniku (0,60), Mosinie (0,67), Kostrzynie (0,69) i Buku (0,74). W 2004 r. relatywnie duży „nadmiar” podmiotów ($I_{tr} > 1,25$) wykazywały zarówno miasta wchodzące w skład aglomeracji poznańskiej, tj. Swarzędz (1,85) i Puszczykowo (1,72), jak i miasta położone w drugiej strefie, tj. Stęszew (1,29) i Buk (1,27). Miasta te, a zwłaszcza miasta z drugiej strefy jednocześnie charakteryzowały się relatywnie dużym „nadmiarem” pracujących w przemyśle (por. ryc. 7): Stęszew (2,30), Buk (1,72), Puszczykowo (1,37).

Odmianą tendencję rozwoju przemysłu stwierdzono w małych miastach, położonych we wschodniej części powiatu poznańskiego. Miasta te charakteryzują się wprawdzie proporcjonalnym związaniem liczby podmiotów z liczbą mieszkańców w wieku produkcyjnym (Kostrzyn – 0,99; Pobiedziska – 0,99), a nawet nieznacznym „nadmiarem” podmiotów (Kórnik – 1,24), ale jednocześnie wyraźnym „niedoborem” pracujących w przemyśle (Kórnik – 0,54, Kostrzyn – 0,52, Pobiedziska – 0,74). W miastach tych aktywność wykazały więc niewielkie firmy (por. tab. 5).

Role przemysłu w rozwoju gospodarki miast wyznaczają nie tylko ogólne rozmiary zatrudnienia i produkcji przemysłowej, lecz także występowanie odpowiednich proporcji w rozwoju poszczególnych działalności przemysłowych.

Udział przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9
w przemyśle Poznania i miast powiatu poznańskiego w 2001 r.

Miasta	Udział przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 w liczbie przedsiębiorstw przemysłowych (w %)	Udział przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 w liczbie pracujących w przemyśle (w %)
Poznań	88,9	20,1
<i>Miasta w pierwszej strefie</i>		
Luboń	90,9	26,8
Mosina	89,9	28,9
Puszczykowo	89,5	31,0
Swarzędz	93,6	48,5
<i>Miasta w drugiej strefie</i>		
Buk	90,2	14,9
Kostrzyn	95,6	53,1
Kórnik	93,0	36,2
Murowana Goślina	94,7	43,1
Pobiedziska	91,5	34,4
Stęszew	80,1	13,0

Badania dotyczące znaczenia zróżnicowania strukturalnego przemysłu dla dalszego jego rozwoju w układach lokalnych wykazują, że oparcie rozwoju na jednej gałęzi lub na mało zróżnicowanej strukturze grozi poważnym niebezpieczeństwem stagnacji w przyszłości. Spada bowiem wtedy atrakcyjność ośrodka, który nie tylko nie przyciąga nowych mieszkańców, ale nawet jest opuszczany przez tych, którzy zdobyli kwalifikacje bardziej przydatne w innych przemysłach (por. Rogacki 1992). Jak wynika z badań zmiany stopnia dywersyfikacji gałęziowej przemysłu wykazują odmienną tendencję w zależności od rangi ośrodka (por. Gruchman 1967; Świdurska 2004). Małe ośrodki rozwijają się często przez pogłębianie specjalizacji w przemyśle, natomiast większe cechuje na ogół wzrost stopnia zróżnicowania gałęziowego. W ujęciu przestrzennym grupę miast, których przemysł wykazuje wzrost specjalizacji gałęziowej reprezentują w szczególności miasta położone w tzw. cieniu Poznania (Buk, Kostrzyn, Kórnik, Stęszew), natomiast grupa miast cechujących się wzrostem dywersyfikacji gałęziowej przemysłu obejmuje miasta wchodzące w skład aglomeracji poznańskiej.

Wzrost specjalizacji przemysłu w analizowanych miastach wynika na ogół z rozbudowy przedsiębiorstw istniejących oraz – choć w mniejszym wymiarze – lokalizacji nowych obiektów. W miastach tych najliczniejszą grupę przedsiębiorstw (powyżej 10% udziału) stanowią firmy nastawione na produkcję odzieży (16%), wyrobów metalowych (15%), mebli (15%), drewna i wyrobów z drewna (13%), artykułów spożywczych (10,5%), tj. produktów tradycyjnych, przy czym

zanotowano wzrost znaczenia podmiotów zajmujących się produkcją wyrobów uznawanych za nowoczesne (z 9,5% w 1994 r. do 18% w 2004 r.). Mimo wzrostu specjalizacji gałęziowej przemysłu, małe miasta położone w strefie wpływu aglomeracji poznańskiej w wyniku kierowania inwestycji w stronę nowych gałęzi na kolejnym etapie rozwoju, mogą stać się jeszcze bardziej atrakcyjne dla innych przedsiębiorstw przemysłowych, dla własnej społeczności i ośrodków otaczających.

Podsumowanie

Wyniki badań nad rolą przedsiębiorczości w rozwoju małych miast położonych w strefie wpływu aglomeracji poznańskiej sprowadzają się do następujących ustaleń:

- (1) W warunkach gospodarki rynkowej ujawniły się nie tylko szanse poszczególnych jednostek lokalnych na pozytywne efekty transformacji, ale także zarysowała się wyraźna tendencja do bardziej proporcjonalnego wzrostu liczby prywatnych podmiotów gospodarczych we wszystkich małych ośrodkach miejskich, położonych w strefie wpływu aglomeracji poznańskiej. Spośród tych ośrodków najwyższy poziom aktywności gospodarczej wykazują dwa miasta położone w południowo-zachodniej części powiatu poznańskiego, tj. Buk i Stęszew.
- (2) Obok dynamicznego rozwoju przedsiębiorstw usługowych, impulsem do rozwoju większości małych miast z otoczenia stolicy woj. wielkopolskiego jest rozwój przedsiębiorczości w przemyśle. Miasta z tzw. cienia wielkiego miasta (w szczególności Buk, Stęszew, Murowana Goślina⁶) są w trakcie powiększania potencjału przemysłowego w związku z rozbudową wcześniej działających obiektów i kolejnymi lokalizacjami przyciąganymi przez przedsiębiorstwa istniejące (np. zakłady meblarskie w Stęszewie) oraz zespół sprzyjających warunków społeczno-gospodarczych.

W kontekście procedury badawczej analiza i ocena uwarunkowań rozwoju przedsiębiorczości w miastach położonych w strefie wpływu aglomeracji poznańskiej, a pośrednio analiza i ocena poszczególnych warunków rozwoju tych miast, wykraczały poza ramy prezentowanego opracowania. W celu wyjaśnienia analizowanego procesu konieczne jest m.in. podjęcie badań ankietowych wśród lokalnych przedsiębiorców oraz przeprowadzenie wywiadów z władzami samorządowymi. W podsumowaniu warto jednak dokonać próby wyjaśnienia procesu rozwoju przedsiębiorczości na podstawie przygotowanych rankingów atrakcyj-

⁶ W nawiasie zamieszczono liczbę pracujących w przemyśle w 2004 r.: Stęszew (1621), Buk (1427), Murowana Goślina (1052), Pobiedziska (798), Kostrzyn (604), Kórnik (485).

ności inwestycyjnej miast⁷. Jak zauważa Dziemianowicz (2005, s.109) „niezależnie od słów krytyki, ciągłego dopracowywania metod i zmagania ze statystyką publiczną popyt na rankingi jako źródło informacji o polskiej przestrzeni społeczno-gospodarczej nie powinien w najbliższym czasie maleć”. Z poszczególnych rankingów wynika, że – obok Poznania i pozostałych miast wchodzących w skład aglomeracji poznańskiej – do miast najatrakcyjniejszych (klasa A) należą dwa miasta położone w drugiej strefie, tj. Sęszew (ocena A: chłonność rynku lokalnego, infrastruktura otoczenia biznesu, dostępność komunikacyjna, możliwości wypoczynkowe) i Kórnik (ocena A: chłonność rynku lokalnego, jakość rynku pracy, infrastruktura techniczna, możliwości wypoczynkowe). Pozostałe miasta położone w strefie wpływu aglomeracji poznańskiej zostały zaklasyfikowane do grupy miast bardzo atrakcyjnych (klasa B) lub atrakcyjnych (klasa C). W ogólnym ujęciu poziom atrakcyjności inwestycyjnej małych miast z tzw. cienia Poznania wykazuje więc relatywnie wysoką korelację z poziomem rozwoju przedsiębiorczości.

Literatura

- Chojnicki Z., 1993. *Postmodernistyczne zmiany globalnego porządku społeczno-gospodarczego*, [w:] *Polonia quo vadis?* Kukliński A. (red.). Studia Regionalne i Lokalne, 12 (45), s. 167-204, Warszawa.
- Conti S., 1997. *Global – Local Perspectives: a Review of Concepts and Theoretical Proposals*, [w:] *Interdependent and Uneven Development. Global – Local Perspectives*, M. Taylor, S. Conti (red.). Aldershot: Ashgate, s. 15-56.
- Czyż T., 1993. *Procesy prywatyzacji w miastach województwa poznańskiego*. Gmina-miasto-powiat. Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, 55, 3, s. 73-84.
- Czyż T., 1998. *Polaryzacja rozwoju regionalnego w okresie transformacji społeczno-gospodarczej w Polsce*, [w:] *Przemiany społeczno-gospodarcze Polski lat dziewięćdziesiątych*, J. J. Parysek, H. Rogacki (red.). Poznań: Bogucki Wyd. Naukowe, s. 47-64.

⁷ Ranking atrakcyjności inwestycyjnej miast Polski autorstwa P. Swianiewicza i W. Dziemianowicza (1998, 1999) przygotowywany jest od 1997 r. Powstał w wyniku analizy ponad 70 zmiennych, charakteryzujących 10 tzw. klimatów inwestycyjnych, tj.: chłonność rynku lokalnego, jakość rynku pracy, klimat społeczny, koszty prowadzenia działalności gospodarczej, infrastrukturę techniczną, infrastrukturę otoczenia biznesu, dostępność komunikacyjną, skuteczność transformacji gospodarczej, możliwości wypoczynkowe, aktywność marketingową władz samorządowych. Wskaźnik atrakcyjności inwestycyjnej obliczono metodą odległości od wzorca. Ocena atrakcyjności przedstawiona jest za pomocą liter, obrazujących klasy atrakcyjności. W przypadku miast, które nie są miastami wojewódzkimi, ocena atrakcyjności inwestycyjnej przedstawia się następująco: A – najatrakcyjniejsze, B – bardzo atrakcyjne, C – atrakcyjne, D – przeciętne wśród miast danej grupy, E, F, G – atrakcyjność poniżej przeciętnej (Dziemianowicz 2005).

- Czyż T., Matykowski R., Rogacki H., 1992. *Przejawy ożywienia społeczno-gospodarczego w województwie poznańskim*. Biuletyn KPZK PAN z. 159, s. 89-127.
- Domański R., 1987. *Przestrzenna transformacja gospodarki*. PWN, Warszawa.
- Dziemianowicz W., 2005. *Ranking atrakcyjności inwestycyjnej miast Polski – refleksje po czterech edycjach badań*. Prace i Studia Geograficzne, 35, Warszawa, s. 109-127.
- Dziemianowicz W., Tucholska A., 2003. *Wspieranie przedsiębiorczości przez władze lokalne*, [w:] *Małe i średnie przedsiębiorstwa w Polsce – 2003*. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa.
- Gruchman B., 1967. *Czynniki aglomeracji i deglomeracji przemysłu w gospodarce socjalistycznej*. Studia KPZK PAN, t. XVIII, Warszawa.
- Myna A., 1993. *Przemysł w małych miastach*. Człowiek i środowisko, 17 (2-3), s. 163-175.
- Rochnowski H., 1997. *Problematyka restrukturyzacji i rozwoju przemysłu na szczeblu lokalnym*. Biuletyn KPZK PAN, 177, s.129-142.
- Rogacki H., 1992. *Kierunki zmian w ośrodkach przemysłowych Polski*. Seria Geografia Nr 55, s. 205-215, UAM, Poznań.
- Sagan I., 2000. *Miasto – scena konfliktów i współpracy*. Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Stryjakiewicz T., 1999. *Adaptacja przestrzenna przemysłu w Polsce w warunkach transformacji*. Wyd. Naukowe UAM, Poznań.
- Swianiewicz P., Dziemianowicz W., 1998. *Atrakcyjność inwestycyjna miast*. Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Warszawa.
- Swianiewicz P., Dziemianowicz W., 1999. *Atrakcyjność inwestycyjna miast 1998-1999*. Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, seria *Polska Regionów*, Warszawa.
- Szlachta J., 1995. *Regional Development in Poland under Transformation*. Warsaw.
- Świdurska A., 2003. *The Growth of Entrepreneurship in the Industry of Towns of Wielkopolska Region*, [w:] *Spatial Aspects of Entrepreneurship*. Studia Regionalia KPZK PAN, t. T. Marszał (red.) s.137-146, Warszawa.
- Świdurska A., 2004. *Struktura i organizacja przemysłu małych i średnich miast regionu poznańskiego w warunkach transformacji systemowej*. Wyd. Naukowe S.C. Bogucki, Poznań.
- Taylor M., 1994. *Embeddedness and Enterprise: Implications for Economies in Transition*. Paper presented at the Conference of the IGU Commission on the Organisation of Industrial Space in Budapest.